

Utdrag ur Internationell ekonomi Lärohandledning

Utdraget innehåller introduktion till läromedlet samt läromaterial till kapitel 1.

Inledning

Alla berörs av den internationella ekonomin

Läromedlet *Internationell ekonomi* ger kunskaper i hur företag, marknader och konsumenter samverkar i den internationella ekonomin. Läromedlet har ett tydligt hållbarhetsperspektiv, och lyfter fram hur handel, konsumtion, ojämnt fördelade resurser och global utveckling hänger samman. Allt detta kopplas till aktuella samhällsfrågeställningar och dess påverkan på den internationella handeln som exempelvis miljöpåverkan, krig och handelskonflikter.

Ovanstående exempel är idag alltmer aktuella i den internationella ekonomin. Samtidigt har dessa utmaningar i många fall helt andra lösningar än för ett par decennier sedan. Världen är sammanvävd i dimensioner som lokalt och globalt, privat sektor och offentlig sektor och virus, kapital, resurser och människor rör sig över landsgränser fortare än någonsin tidigare. Alla människor i alla delar av världen berörs därför av den internationella ekonomin.

Vi ser det som angeläget att alla som läser kursen, såväl gymnasieelever som vuxenstuderande, får del av ett läromedel som fångar de utmaningar och den komplexitet som hör till det mångfacetterade området internationell ekonomi. Det är bakgrunden till detta läromedels tillkomst.

Läromedlets utgångspunkter

Innehållet i läromedlet har skapats utifrån följande utgångspunkter:

- De tre hållbarhetsdimensionerna är integrerade i läromedlet. Spänningen mellan konsumtion och miljöpåverkan har en stor roll i samhället och samhällsekonomin, vilket speglas i läromedlet *Internationell ekonomi*. Därtill belyses hela konsumtionscykeln, från råvaror, till konsumtion, återvinning och avfall. Social och ekonomisk hållbarhet diskuteras utförligt och särskilt den ojämna fördelningen av resurser och konsumtion i den internationella ekonomin.
- Historiska insikter och olika perspektiv på internationell handel, hållbarhet och rika och fattiga länders roll ger en nyanserad bild av komplexa frågor. Samtidigt fångar läromedlet dagens geopolitiska utmaningar, krig och spänningar.
- Djuplodande fakta om penning-, valuta- och finanspolitik som ger elever förutsättningar att föra nyanserade resonemang om hur politiken utformas och påverkar näringsliv och konsumenter.
- Ett brett anslag till vad som skapar internationell konkurrenskraft, där både statens, näringslivets och individens roll lyfts fram. Utrymme för samspelet och

påverkan mellan det lokala, det nationella och det internationella och särskilt hur elevens vardagsliv och Sverige påverkas av internationella skeenden.

- Rikligt med samtida och historiska case som belyser aktuella frågeställningar.
- Rikligt med personporträtt, som speglar inte bara historiskt viktiga personer inom internationell ekonomi utan också dagens viktiga forskare och tänkare.

Dilemman och utmaningar

Ämnet internationell ekonomi är fullt av dilemman och utmaningar som läromedlet lyfter fram. Här behandlas internationell handel, handelspolitik, kulturers påverkan på handel och Sveriges roll på världsmarknaden. I detta finns många utmaningar och dilemman och det är lämpligt att fördjupa sig i några av dessa utifrån aktualitet och eget urval. Globalisering och ekonomisk integration ställs till exempel mot försök att begränsa utbyte och handel, ibland med populistiska förtecken och med polarisering av olika människor och länder som drivkraft. Internationell handel ställs mot ökad grad av självförsörjning för att hantera krig, störningar i logistik och pandemier.

Företag ställs inför många frågor vid internationalisering som kulturers påverkan och avvägningar mellan standardiserade och lokalt anpassade erbjudanden. Samtidigt driver stater och deras centralbanker penning- och valutapolitik med syftet att underlätta internationell handel, skapa god konkurrenskraft och jordmån för investeringar. I bästa fall samspelar penning- och valutapolitik med finanspolitik och med vad som utspelar sig på de globala marknaderna. Då kan specialiseringen öka och människor i olika länder får del av ökat välstånd. Men hållbarhetsdimensionerna då? Dessa finns alltid med i besluten, vare sig individer, företag och stater vill eller inte. Detta betonas genomgående i läromedlet.

Omfångsrikt och nyanserat innehåll

I läromedlet belyser vi utförligt olika hållbarhetsimplikationer, men också andra ämnen som global resursfördelning och vem som äger produktionsfaktorerna, Covid19-pandemins effekter, Agenda 2030, jämställdhet i politiken, konkurrens mellan länder om låg bolagsskatt, tech-företagens påverkan på demokratin, följderna av Brexit, storföretagens makt, korruption, aktiemarknaden som kapitalförsörjning och spekulation, och mycket annat. Vår ambition har varit att göra det på ett nyanserat sätt. Med den utgångspunkten har du som lärare många och rika möjligheter att tillämpa egna tankar och idéer, samt eget material. Visst har vi som författare påverkat innehåll och tonalitet inom ramen för vad läroplanen föreskriver. Men vår strävan är alltid att föra nyanserade och underbyggda resonemang, att aldrig polarisera och att alltid argumentera utifrån den värdegrund som svensk skola står för – att förmedla och förankra respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar.

Klassiska och nya exempel

Vår ambition att ha med aktuella exempel och belysa nya utmaningar och konfliktlinjer har inte skett på bekostnad av klassiska delar inom ämnet internationell ekonomi. Det gäller till exempel den internationella handelns tillkomst och framväxt, industrialiseringens roll, storföretagens framväxt, finans-, penning- och valutapolitik, centralbankens roll, betalningsbalans, statsbudgeten samt finans- och valutamarknader. Detsamma gäller klassiska forskare och politiker som Adam Smith, John Maynard Keynes, Bertil Ohlin, Kjell-Olof Feldt, Margaret Thatcher, och Milton Friedman.

Exempel från olika sammanhang

Läromedlet innehåller många konkreta exempel från företag som verkar i den internationella ekonomin. Vi har också hämtat exempel från andra aktörer som stater och internationella organ som exempelvis WTO. Exempelen relaterar både till aktörernas traditionella roll i världsekonomin och världshandeln och till aktuella utmaningar. Detsamma gäller internationella samverkansorganisationer som EU, ASEAN och OECD.

Innehållet passar många

I en fördjupningskurs har du som lärare en central roll i kursens upplägg och i att påverka elevens lärande. Många lärare väljer att komplettera faktabok och övningar med eget material och fördjupningar kopplade till aktuella samhällshändelser, och till elevernas egna intresseområden där eleverna ges möjlighet att ta del av och problematisera nya kunskapsområden. Att kunna påverka undervisningen i ämnet är en viktig del i elevdemokratin.

Vi ger i det följande vår syn på hur lärarhandledningen kan hjälpa dig som lärare att dels använda läromedlet Internationell ekonomi i din undervisning, dels anpassa och utveckla innehållet genom att ta in ytterligare material. Kombinationsmöjligheterna är, inom ramen för vad läroplanen föreskriver, närmast oändliga!

I lärarhandledningen finns uppgifter som passar olika elever och upplägg. Du som lärare kan använda olika delar med varierande betoning beroende på elevernas förkunskaper, förutsättningar och lämpligt pedagogiskt upplägg. Vår tanke är att det finns material för olika elevgrupper, oberoende av hur de är sammansatta.

Läromedlets struktur

Internationell ekonomi har tio kapitel som är uppdelade i tre delar.

Del 1: Introduktion till internationell ekonomi

I den första delen, Introduktion till internationell ekonomi, introduceras hur företag, marknader och konsumenter tillsammans skapar, och är en del av, den internationella ekonomin. Eleverna lär sig mer om hur handel, ojämnt fördelade resurser och global utveckling hänger samman.

I kapitel 1 introducerar vi ämnet internationell ekonomi samt hur handel och hållbarhet hänger ihop.

I kapitel 2 behandlar vi handelns historik och utveckling, med särskild betoning på hur den tog fart i och med den industriella revolutionen. Sedan dess har svenska företag vuxit inom allt fler branscher och många verkar idag på flera olika internationella marknader, så kallade transnationella företag. Vi går översiktligt igenom de centrala händelserna som påverkat vår samtid från 1900-talets början fram till nutid.

I kapitel 3 fördjupar vi oss i råvaror och andra resurser som är ojämnt fördelade i världen. Påverkan på miljön och klimatet får här stort utrymme. Omsorg om miljö och klimat innebär i många fall konflikter med det skapande av välstånd som internationell handel innebär, och kring detta sker en fördjupning i tredje kapitlet.

Del 2: Internationell handel, konkurrens och ekonomisk integration

I bokens andra del fördjupas fakta om internationell handel och internationell konkurrens. I kapitel fyra behandlas fakta om internationell handel och kulturers påverkan, handelspolitik och Sveriges roll på världsmarknaden. I kapitel fem behandlas globaliseringsbegreppet och faktorer som påverkar internationell konkurrenskraft och den internationella handeln.

I kapitel 6 behandlas ekonomisk integration, hur länders ekonomi och handel alltmer knyts samman liksom hur detta påverkat EU:s framväxt. EU tjänar som ett positivt exempel på fördelarna med ekonomisk integration. I kapitlet problematiseras också EU och den kritik som finns mot organisationen och avslutningsvis behandlas Brexit.

I kapitel 7 tar vi upp internationella handelsrelationer, transnationellt företagande och internationalisering, där avvägningar mellan standardiserade och lokalt anpassade erbjudanden är centrala när företag går in på internationella marknader. Här tar vi också upp kulturers påverkan på handel och affärskontakter. De olika ekonomiska systemen – planekonomi, marknadsekonomi och blandekonomi – behandlas också.

Del 3: Olika kulturer, finansiella marknader och penningpolitik

I tredje delen ges fördjupningar avseende kulturens betydelse för affärskontakter mellan olika länder liksom viktiga delar för hållbarhet: I kapitel åtta behandlas konsumtion i olika länder och regioner, hållbara leverantörsrelationer, CSR, uppförandekoder, korruption och mutor.

I kapitel 9 och 10 fördjupar vi oss i finanspolitiken och de internationaliserade finansiella marknaderna, samt penningpolitiken. Finansiella marknader och finanspolitik innebär samverkan mellan de finansiella marknadernas försörjning med riskkapital och regeringars och staters verktyg för att styra ekonomin mot minskade klyftor och ökad välfärd.

Penningpolitiken hänger tätt samman med valutapolitiken. I kapitel 10 illustreras hur viktiga beslut om räntor och valutor samt inflation hänger samman med ett lands integration i den internationella ekonomin. Här finns många utmaningar i att säkerställa ett stort välstånd i det egna landet och samtidigt se till att landet går i takt med omvärlden och drar fördelar av att vara en del av den internationella handeln.

Innehållet i lärarhandledningen

Varje kapitel har ett upplägg med

- kommentarer till innehållet med hänvisningar till områden för fördjupning och aktuell forskning.
- uppgifter till varje kapitel under rubrikerna
 - Diskutera och argumentera
 - Undersök och fördjupa dig
- Powerpoint-presentation som sammanfattar innehållet i kapitlet. PPT-filerna kan redigeras, vilket ger möjlighet för dig som lärare att sätta egen prägel på undervisningen.
- litteraturtips
- förslag till ämnen till gymnasiearbetet.

För att uppnå de mål som ämnes- och kursplaner föreskriver finns många möjliga upplägg. Vi ger förslag på redovisningsformer som kan fungera som underlag och inspiration. Planering innebär alltid prioriteringar och du som lärare behöver göra ett urval samt kombinera egen erfarenhet med inspiration från våra förslag.

Gymnasiearbetet

Gymnasiearbetet på de högskoleförberedande programmen ska visa att eleven är förberedd för högskolestudier, i första hand inom de områden som programmet riktar sig mot. Eftersom gymnasiearbetet är något som eleverna arbetar med under hela läsåret i årskurs 3 har vi i slutet av varje kapitel i denna lärarhandledning samlat förslag på ämnen och frågeställningar som lämpar sig för fördjupade studier inom ämnet internationell ekonomi. Inom komvux är gymnasiearbetet ersatt av ett komvuxarbete, men även här lämpar sig våra förslag på ämnen och frågeställningar väl för fördjupade studier.

Uppgifter och redovisningsformer

Många uppgifter kan genomföras såväl individuellt som i grupp. Denna flexibilitet är både praktiskt och pedagogiskt betingad.

Uppgifterna Diskutera och argumentera passar utmärkt att genomföra i par eller i grupp. Tanken är att olika idéer och tankegångar fångas upp för att eleverna ska utveckla sin förmåga att diskutera och föra nyanserade resonemang. Det kan även vara bra att skriva ner slutsatser och argument. Eleverna kan få i uppgift att förbereda en presentation i grupp, där varje gruppmedlem svarar för en del av presentationen. Diskutera och argumentera fungerar därför bäst om minst två elever genomför uppgiften. Det är dock möjligt att på egen hand diskutera och argumentera, men det sker då främst genom att anteckna egna argument, slutsatser och reflektioner. Den dynamik som kan uppstå när flera personer diskuterar uteblir.

Diskutera och argumentera kan också utgöra grunden för provfrågor där eleverna ska analysera och identifiera orsaker och konsekvenser. Här har du som lärare stora möjligheter att anpassa frågorna utifrån elevgruppens erfarenheter och förutsättningar.

För Undersök och fördjupa dig är tidsåtgången beroende av vilken ambitionsnivå du väljer för uppgiften. Det hänger också samman med vilka uppgifter eleverna i övrigt gör under kursen. Uppgifterna i den delen kan också tjäna som utgångspunkt för en mer omfattande fördjupning. Diskutera med eleven hur uppgiften ska fördjupas ytterligare. Frågorna kan även ligga till grund för gymnasiearbetet.

Undersök och fördjupa dig är uppgifter som går utmärkt att göra både på egen hand eller tillsammans med andra. Här finns möjligheten att diskutera med klasskompisar först efter att själva uppgiften har genomförts. Frågorna kan även utvecklas till större arbeten som kan utföras både individuellt och i mindre projektgrupper. Dessa kan med fördel både redovisas muntligen med stöd av Powerpoint inför klassen och skriftligen i form av en enklare rapport. Redovisning kan alltså ske muntligt och skriftligt, individuellt och i grupp.

Kapitel 1 Vad är internationell ekonomi?

Kommentarer till innehållet i kapitlet

Det här kapitlet syftar till att introducera eleven till ämnet internationell ekonomi. Vi introducerar flera nyckelbegrepp som ger en grund för att förstå ämnet. Exempel på nyckelbegrepp är produkt, handel, bruttonationalprodukt (BNP), arbetsdelning, specialisering, stordriftsfördelar, marginalkostnad, behov, effektivitet och alternativkostnad. Flertalet av dessa begrepp återkommer och fördjupas på flera ställen i boken. Det är därför mycket viktigt att eleverna blir väl förtrogna med begreppen.

Kopplingen mellan elevens vardag i den lokala ekonomin och den internationella ekonomin är ett centralt tema för kapitlet. Samma sak gäller kopplingen mellan internationell ekonomi och handel och dess påverkan på miljön och övriga hållbarhetsdimensioner, som väcker tankar och engagemang hos eleverna och är därför lämpliga att använda som utgångspunkt för många diskussioner.

Undervisningstips

Kapitlet inleds med att relatera den internationella ekonomin till den enskilde elevens vardag. Detta är ett tacksamt sätt att inleda undervisningen i ämnet. Ta utifrån detta gärna en diskussion om den internationella ekonomins betydelse för elevernas vardag. Be eleverna fundera över hur en aktuell fråga känd från nyheterna den senaste veckan eller månaden kan påverka den egna kommunen, föräldrarnas arbeten, konjunkturen i Sverige eller den allmänna efterfrågan i den svenska ekonomin.

Ett tips på en klassisk film som kan visualisera hur industrialisering, specialisering och arbetsdelning påverkade samhällen och enskilda individers arbetsmiljö är Moderna tider från 1936 i regi och produktion av Charlie Chaplin. Titta gärna på ett par klassiska scener från denna film och diskutera sedan frågorna 5 och 6 i klassen. Korta delar av filmen finns till exempel på Youtube:

<https://www.youtube.com/watch?v=DfGs2Y5WJ14>

Uppgifter till kapitlet

Nedan följer uppgifter samt lösningsförslag i kursivt under varje fråga.

Diskutera och argumentera

1. Hur påverkas du i vardagen av förändringar i den internationella ekonomin? Det kan gälla inflation, arbetslöshet eller kriser och krig. Diskutera och utgå ifrån vad du gör för aktiviteter och vad du konsumerar för produkter. Skriv ner några slutsatser.

Det kan till exempel gälla brist på varor eller högre eller lägre priser på olika varor som eleverna brukar konsumera. Det i sin tur kan bero på störningar på internationella marknader, krig eller kriser. Det kan även handla om faktorer som elevernas föräldrar diskuterat som berör högre hyror, högre eller lägre räntor på bolån eller arbetslöshet.

2. Under många år fanns en stark textil- och konfektionsindustri i Sverige. Under framför allt 1960- och 1970-talen genomgick branschen en strukturomvandling. I takt med ökad konkurrens från låglöneländer fick fabriker stänga i Sverige. Det fick till följd att branschen nästan helt försvann i Sverige. Det finns idag en textil- och modeindustri i Sverige. Den ser dock helt annorlunda ut. Strukturomvandlingar i ekonomin märks på många olika sätt. Diskutera hur ni märker av följande två pågående strukturomvandlingar:

a. Ökade krav på hållbarhet

b. Digitaliseringen

Skriv ner några exempel på hur ni märker av förändringen.

Diskutera gärna begreppet strukturomvandling och när det kan anses vara befogat att använda. Många små förändringar sker kontinuerligt, kanske kan de sammantaget ses som strukturomvandling. De strukturomvandlingar som diskuteras mycket nu är digitalisering samt ökade krav på hållbarhet. Hur märker eleverna av dessa i vardagen?

3. I kapitel 1 diskuteras att intensiv konkurrens är positivt för ekonomin och samhället. Samtidigt finns det flera negativa aspekter av hög konkurrens, åtminstone kortsiktigt. Vilka positiva respektive negativa aspekter med intensiv konkurrens finns det? Diskutera utifrån samhällets, företags och individers perspektiv.

Positiva effekter är ökad effektivitet i ekonomin och samhället. För företag medför det att de måste vässa sina erbjudanden så att de kan bibehålla sin konkurrenskraft. För individer medför det i rollen som arbetstagare att individer måste investera i sin kompetens genom utbildning och erfarenhet för att vara konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden. I rollen som konsument medför det lägre priser och att sämre erbjudanden till exempel dålig kvalitet slås ut från marknaden. Negativa aspekter kan vara att hög konkurrens leder till ökad social oro i samhället på grund av ökad arbetslöshet. Företag kan slås ut och individer som inte har förmågan att konkurrera riskerar att bli socialt marginaliserade och hamna i utanförskap.

4. I kapitel 1 framställs internationell handel som något som i grund och botten är positivt. Det leder till specialisering och komparativa fördelar som fördelar resurser på ett mer effektivt sätt i världen. Det finns dock en mängd negativa aspekter kopplat till internationell handel. Diskutera med klasskompisar där någon av er antar rollen som anhängare av internationell handel och någon motståndare till internationell handel. Samla först argument och debattera och diskutera sedan ett antal faktorer kopplade till exempelvis miljö och utsläpp av växthusgaser, arbeten och industrier som slås ut.

Som lyfts fram i boken kan miljön påverkas både negativt och positivt av ökad internationell handel. Det beror dels på vilka miljöregleringar som finns, dels på vilka krav som ställs från företag och konsumenter. Generellt sätt leder ökade transporter till ökade utsläpp, men ökad handel leder även till viktiga investeringar i samhällen där så annars inte skulle ske. Utsläppen av växthusgaser är ett stort problem som måste hanteras både lokalt och globalt. Genom internationella regler och fördrag samt genom ökade krav kan utsläppen minska. Arbeten och industrier som slås ut i vissa länder och regioner ersätts på sikt ofta av andra jobb. Det är därför viktigt att betona vikten av fungerande utbildningssystem och omställning av samhällen.

5. En förutsättning för den ökade produktiviteten i industrisamhället var arbetsdelningen. Löpande band för montering av bilar är en bild av hur arbetsdelningen kan se ut. Arbetsdelning innebär många fördelar vad gäller att höja effektiviteten i ekonomin. Diskutera vilka fördelar det finns med arbetsdelning och hur dessa påverkar samhället och individer.

När länder, företag och individer specialiseras på något blir vi allt bättre på att utföra detta. Vår erfarenhet utvecklas och vi blir alltmer kompetenta. Det leder till ökad produktivitet och effektivitet i ekonomin. Den här insikten har varit en stor förklaring till att den internationella ekonomin ser ut på det sätt den gör idag med underleverantörer spridda i många olika länder, regioner eller världsdelar som alla tillverkar komponenter som behövs för att få världens samhällen att fungera.

6. Bilder från fabriker där arbetare gör samma moment om och om igen dyker ibland upp i nyhetsflödet. Arbetsdelning kan leda till negativa effekter för den enskilde individen. Diskutera vilka nackdelar det finns med arbetsdelning och hur man som människa påverkas av att göra samma typ av aktivitet eller arbetsmoment om och om igen.

Arbetet kan bli monotont det vill säga enahanda. Det kan öka risken för förslitningsskador och det kan på sikt påverka arbetsglädjen. För den individ som är specialiserad inom ett yrke som försvinner på grund av till exempel strukturomvandling finns även risker för arbetslöshet.

7. Betydelsen av begreppet komparativa fördelar är att om två länder behöver producera två varor, så kan varje land ha en komparativ fördel i att producera bara den ena varan och i stället köpa den andra varan av det andra landet. Detta gäller även om ett av länderna har en absolut fördel, det vill säga kan producera båda varorna effektivare (med mindre resurser) jämfört med det andra landet. Diskutera och ge ett par exempel på komparativa fördelar vad gäller produkter från olika regioner eller länder i världen.

Många exempel kan lyftas fram. Lastvagnar och bussar från Sverige i och med Volvo och Scania som bildat ett starkt kluster i Sverige. Dessa bolag har även givit upphov till många underleverantörer och andra företag inom fordonssektorn som Autoliv. Grekland och olivolja, Frankrike och vin. Milano och Paris och design och mode. Silicon valley och IT-bolag.

8. Ekonomi handlar om begränsade resurser. Men är verkligen alla resurser begränsade som ekonomer hävdar? Diskutera och försök att argumentera för resurser som är måttligt begränsade eller som kanske till och med finns i överflöd. Vilka kommer ni på? Kan även dessa resurser ses som begränsade från ett större perspektiv? För vi kanske inte kan utnyttja resurserna hur länge och mycket som helst?

Det kan hävdas att arbetskraften är obegränsad så länge det finns arbetslösa. Men då bortser man från kompetensbrist mellan arbetstagare och de arbeten som finns samt problemen med att matcha arbetstagare och arbetsgivare. Även många resurser i naturen kan uppfattas som oändliga – havsvatten, barrskog, mineraler etcetera. Även om dessa resurser finns i stora kvantiteter ligger dess begränsningar även i hur mycket som kan nyttas till en rimlig kostnad. Liksom vilka effekter ett överutnyttjande får på ekosystemen.

9. I kapitel 1 hävdas det att mänskliga resurser är begränsade. Diskutera utförligt på vilket sätt de mänskliga resurserna är begränsade.

Dels måste unga utbildas och sedan matchas mot arbetsmarknaden. Dels är människors kompetens alltid begränsad och måste under hela arbetslivet utvecklas och fortbildas. Människor måste känna mening och lust till sitt arbete. Det ställer krav på chefer, arbetsmiljö och möjlighet till sammanhang.

10. Alternativkostnad är ett nyckelbegrepp inom ekonomi. Även i ditt liv finns dagligen alternativkostnader. Fundera och ge exempel på några alternativkostnader som du stöter på baserat på de val du gör eller har gjort i ditt liv. Diskutera och jämför era exempel.

Att spara till en resa eller köpa ett nytt spel eller kläder. Att plugga eller träna. Att gå ut och ha kul med kompisar eller följa med föräldrarna på släkktalas. Det finns alltid en alternativkostnad.

11. Handel och hållbarhet är djupt förankrade i varandra. Samarbeta med en eller flera klasskamrater. En av er ska argumentera för möjliga fördelar som internationell handel medför utifrån ett hållbarhetsperspektiv medan den andre av er ska argumentera för möjliga nackdelar.

Handel kan medföra investeringar i ny teknik som minskar utsläpp i mark, vatten och luft. Det medför även arbetstillfällen och ökad ekonomisk aktivitet. Men det är viktigt att krav ställs på företagen både från västerländska företag som beställer komponenter och produkter samt från oss konsumenter. Annars riskerar miljön att påverkas negativt. Kina är ett bra exempel på ett land som fått betala ett högt pris miljömässigt för dess snabba industrialisering.

Undersök och fördjupa dig

1. Det svenska näringslivet utvecklar världsledande digitala tekniker och lösningar. Sök på nätet och läs på mer om ett svenskt företag som säljer digitala produkter på internationella marknader. Tips: Dagens Industri och andra affärstidningar har ofta reportage om nya så kallade gasellföretag (snabbväxande mindre företag) och så kallade enhörningar (företag som är värderade till över en miljard dollar). Exempel på företag kan vara Klarna, NA-KD, Estrid, Caia Cosmetics, Apotea och Fortnox. Vad är utmärkande för det företag du väljer att läsa på mer om? På vilket sätt påverkas eller gynnas företaget av digitalisering?

Digitalisering innebär i många fall stora förändringar när det gäller förutsättningarna för att vara konkurrenskraftig i en bransch. Det innebär dels att de företag som finns i branschen antingen måste ställa om till nya förutsättningar, eller tappar i konkurrenskraft, dels innebär det att nya företag med nya, mer "digitala" affärsidéer, kan bli mycket framgångsrika. Ett intressant exempel är Apotea, som erbjuder apoteksprodukter, och relaterade produkter, med mycket snabb leverans. Även om köparen väljer att köpa ett paket paracetamol mot huvudvärk för tio kronor levereras det fraktfritt. Hur kan det vara lönsamt? I snäv mening är det inte lönsamt, men det gör att företaget Apotea etablerar en roll som ett naturligt ställe att vända sig till för att köpa apoteksprodukter. Fortnox skapade tidigt en ställning på marknaden för redovisning för mindre företag genom att tillhandahålla digitala bokföringsprogram. De har sedan utvidgat sitt erbjudande med olika tilläggstjänster, som bidragit till god lönsamhet och även i detta fall bli ett naturligt val för många småföretagare.

2. Specialisering innebär att i stället för att ett företag producerar alla delar i en produkt, producerar flera företag en specifik komponent i större skala vilket sänker kostnader. För många företag är detta en självklarhet idag. Den slutprodukt som du köper består av hundratals eller kanske till och med tusentals delar som monteras och sätts samman innan de säljs. Produktionen sker i många olika länder. Redan för flera decennier sedan uppmärksammades att en bil som säljs som svensk till största del består av delar som är producerade i andra länder. Endast 30 procent av komponenterna var producerade i Sverige. Bilindustrin är ett mycket bra exempel på specialisering. Läs följande artikel och besvara frågorna.

<https://www.teknikensvarld.se/nyheter/bilbranschen/de-bygger-din-bil-egentligen-120599/>

a. Hur påverkas tillverkningen av en försening hos en underleverantör tror du?

b. Hur tror du att en biltillverkare som Volvo Cars kan minska riskerna för förseningar om leveranser från underleverantörer blir försenade?

c. Vad krävs, tycker du, för att kunna hävda att en bil är svensk eller tysk?

a. De senaste åren har många leveransstörningar uppkommit, särskilt under covid-pandemin, men även som en följd av krig, flyktingströmmar och logistikstörningar som när fartyget Evergreen fastnade i Suez-kanalen 2021. För exempelvis en personbil, eller en annan komplex produkt, räcker det att en komponent som en elektronikstyrbox eller en strålkastare inte kan levereras, för att det ska bli omöjligt att montera ihop en komplett produkt som kan säljas till kunden. Produkter med många komponenter är mycket känsliga för störningar i leveranser från leverantörer, och det gäller särskilt om leverantörer ligger i andra världsdelar.

b. De kan se till att ha möjlighet att köpa från mer än en leverantör och de kan välja leverantörer som ligger närmare fabriken – vilket i många fall innebär högre kostnader. De kan också se till att hålla ett lager. Just in time-principen innebär att lager i princip inte hålls, eller att de är mycket små, och det bidrar till störningskänslighet. Och omvänt bidrar ett lager till att minska störningskänsligheten. Under leveransproblemen 2021–2022 valde Volvo att leverera bilar utan vissa funktioner (som inte var helt nödvändiga, till exempel säkerhetssystem och parkeringskameror) och gav köparen ett prisavdrag – detta för att kunna leverera bilar och få intäkter. Vissa konkurrenter valde i stället att vänta in leveranser med förseningar som följd.

c. För denna fråga kan man tycka olika, men det står helt klart att det förutom själva komponentinnehållet finns en varumärkes- eller imagedimension. De flesta tycker nog att en Jaguar, Land Rover eller Range Rover är brittisk, för varumärket är brittiskt, men företaget Jaguar Land Rover ägs av indiska Tata Motors. På motsvarande sätt tycker många att Volvo är en svensk bil, eller åtminstone ett svenskt märke, även om det kom en undersökning 2022 som ger ett annat budskap. Där handlar det dock om huruvida företaget är svenskt. 44 procent anser att Volvo är ett "svensk-kinesiskt" företag, 24 procent att det är ett "privat kinesiskt företag", 21 procent att det är "statligt kinesiskt" och 11 procent att det är "svenskt".

<https://www.msn.com/sv-se/motor/nyheter/enk%C3%A4t-bara-en-av-tio-ser-volvo-som-ett-svenskt-m%C3%A4rke/ar-AAWbrCY>

3. Thomas Piketty är en fransk forskare som blivit världskänd på grund av sin forskning om ojämlikhet och rikedom i samhället. Sök på nätet och läs på mer om Thomas Pikettys bok *Kapitalet* i tjugoförsta århundradet. Du kan även låna boken på biblioteket eller se dokumentären på Cmore. Vad skrivs och sägs om boken från de som delar Pikettys syn på ojämlikhet och rikedom. Vad säger och skriver de som är kritiska mot Pikettys resonemang? Sammanställ och gör en egen summering av bokens poänger.

Boken - och dokumentären - handlar om ojämlikhet och förmögenhetskoncentration. Boken togs emot på olika sätt och den bygger på ett gediget underlag med statistik från mer än 20 länder och över en tidsperiod på fyra sekel. Budskapet är att kapitalism bidrar till att öka de ekonomiska klyftorna. Detta är ett annat budskap än vad som tidigare har kommunicerats. Visserligen tycker nationalekonomer olika, men många har betonat att kapitalism och ekonomisk tillväxt skapar välstånd för alla, eller åtminstone nästan alla. Piketty menar i stället att det som normalt kallas välfungerande marknader alltid skapar klyftor, som dessutom växer exponentiellt.

Med andra ord bidrar kapitalism enligt boken till att de redan rika blir rikare och rikare medan de fattiga får ta skeden i vacker hand.

Piketty visar att snabbt växande klyftor skapar sociala problem och hotar både samhällslivet och demokratin som en följd av att rikedom hamnar i händerna på en mycket liten andel av befolkningen.

Pikettys resonemang har tydligt stöd i det som händer i olika länder med kapitalism, girighet och delningsekonomi med växande låglönesektorer. De rikaste har över hela världen blivit allt rikare och Sverige är ett av de länder där klyftorna har ökat rejält. Piketty menar att det är kapital och inte arbete som lönar sig, likt under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet.

Läs mer på följande länk:

<https://www.reglab.se/nyheter/ny-rapport-fran-brp-visar-okade-klyftor/>

Piketty har inspirerat många politiker och debatter världen över och boken bygger på rejäla faktaunderlag, så den är svår att avfärda. Samtidigt har det funnits en omfattande kritik mot Pikettys kritik mot marknadsliberalismen. Förutom det menar kritiker att han slarvat med datainsamling och analys.

Att Pikettys förslag på lösningar med nya typer av beskattning såsom en global kapitalskatt skapar oro och irritation hos de rika förvånar inte. Kritiker menar att Piketty fokuserar för mycket på ojämlikhet och inte på att tillväxt faktiskt skapar välfärd för alla. Detta är intressant, vad är viktigast, små klyftor (vilket ger större jämlikhet och troligen färre sociala problem) eller hög tillväxt, som förhoppningsvis kommer alla till viss del, även om den främst gör de rika rikare? Detta är en mycket intressant fråga att diskutera, och nationalekonomer har ofta identifierat och diskuterat motsättningar mellan (ökad) tillväxt och (minskade) klyftor. En viktig politisk fråga är hur ägandet och utnyttjandet av resurserna, eller produktionsfaktorerna, ska se ut i världen. Den ojämna fördelning av produktionsfaktorer som finns i världen idag leder nämligen till en uppdelning i fattiga och rika människor och i förlängningen politiska motsättningar och konflikter mellan dem.

Sverige är intressant här, och två av Pikettys kritiker har lyft fram Sverige som exempel på ett land med hög tillväxt och relativt små klyftor, läs gärna mer på följande länk:

<http://economics.mit.edu/files/11348>

Kritiken mot Piketty sammanfattas väl på den engelskspråkiga Wikipedia-sidan:

https://en.wikipedia.org/wiki/Capital_in_the_Twenty-First_Century#cite_note-44

4. Earth Overshoot Day är det datum då vi människor har förbrukat årets resurser. Måttet är ett sätt att visa hur mycket resurser vi människor gör av med varje år i relation till vad planeten förmår att förnya. Läs på mer om Earth Overshoot Day. Varför skiljer sig resursanvändningen så mycket mellan olika länder? Varför använder USA resurser motsvarande fem planeter? Slutligen vilken kritik har riktats mot Earth Overshoot day? Sök på nätet och skriv ner dina slutsatser.

Skillnader mellan länder beror på faktorer som hur transporter går till, hur fastigheter värms upp, vilken typ av kost som medborgarna äter och hur mycket och vad de konsumerar. Alla dessa faktorer påverkar resursanvändning och utsläpp av växthusgaser.

USA är ett rikt land och tillhör de tio länder i världen med högst välfärd mätt som BNP per invånare. USA ligger liksom Norge, Schweiz och Singapore ständigt i topp på listan. Men det som gör att USA sticker ut är resursanvändningen. Det har med livsstil att göra, nordamerikaner kör stora bilar, äter mycket mat, reser mycket och använder mycket energi för att värma och kyla fastigheter. Matsvinnet är stort, köttkonsumtionen hög. Samtidigt har USA som helhet – med vissa undantag – varken omfamnat ansträngningarna att minska utsläppen från ett konsumtionsperspektiv, eller när det gäller infrastruktur och politik. Förbättringar finns men de går långsammare än i många andra rika länder.

Kritiken gäller att fem av de sex mått som ligger till grund för Earth Overshoot Day Index rör sådant där det inte råder obalanser, utan problemet uppkommer när det gäller koldioxidutsläpp och den åtföljande växthuseffekten. De fattiga länderna konsumerar mycket mindre än de rika enligt index. Kritiker menar att lösningen är att länder investerar i minskade koldioxidutsläpp och lägger om konsumtionsvanorna. För att skapa ett sådant beteende är, menar kritikerna, indexet missledande, för det som löser de verkliga problemen får bara avtryck i ett av de sex delar som ligger till grund för index. Läs gärna mer på följande länk:

<https://www.forbes.com/sites/michaelshellenberger/2019/07/29/why-earth-overshoot-day-and-the-ecological-footprint-are-pseudoscientific-nonsense/?sh=5ebb1e9f7e76>

5. Sedan industrialiseringen tog fart i slutet av 1700-talet har ekonomisk tillväxt och välstånd byggt på att utvinna naturresurser, producera, konsumera och sedan slänga. I en cirkulär ekonomi utnyttjas det som man tillverkat så länge det går. När sakerna är förbrukade återanvänds och återvinns de så långt det är möjligt om och om igen. Cirkulär ekonomi använder resurser smartare och bidrar till ökad hållbarhet. Ta reda på något exempel på cirkulär ekonomi där resurser återanvänds och skapar nya produkter. Det finns många intressanta exempel i Sverige som kan bli internationella exportsuccéer på sikt. Här märks till exempel gårdsfisk och Regenergy AB. På vilket vis kan den kunskap som ditt exempel förmedlar lösa globala problem?

Ju mer cirkulärt vi lever, desto mindre använder vi av jordens ändliga resurser, utan att vår levnadsstandard försämras. Kan vi tänka oss att sänka levnadsstandarden kan vi spara ytterligare på de ändliga resurserna.

För att en cirkulär ekonomi ska fungera behövs både ett förändrat köp- och konsumtionsbeteende, och att företag och andra organisationer erbjuder cirkulära lösningar. Ett exempel är kläder, det behövs både smart återvinning och möjlighet att kunna köpa begagnade kläder – samtidigt måste konsumenterna utnyttja dessa möjligheter.

I omställningen mot en cirkulär ekonomi har staten en viktig roll genom att stimulera cirkulära affärsmodeller och beteenden och samtidigt göra det svårare för icke-cirkulära affärsmodeller och beteenden.

Litteraturtips och länkar

Här har vi samlat litteraturtips och länkar till både lärare och elever. I vissa kapitel delar vi upp tipsen i en lärardel och en elevdel. I detta kapitel gäller litteraturtipsen främst för dig som lärare. De kan ändå fungera som läsning för elever som har goda kunskaper och en ambition om att fördjupa sig – exempelvis inför ett gymnasiearbete.

Det blir lätt mycket fokus på ekonomi, affärsmodeller, lönsamhet, prissättning, produkttegenskaper, konkurrensfördelar, komparativa fördelar och annat med liknande kommersiella betoning när ämnet internationell ekonomi diskuteras. Det är inte så konstigt, det är ju ämnets kärna. Men att lyckas på internationella marknader hänger ofta samman med förmågan att ta tillvarata mänskliga resurser. Den här boken uppmärksammar en viktig dimension av framgång på internationella marknader, och hur humanitära och ekonomiska värden kan balanseras.

Ahl, H, Bergmo Prvulovic, I & Kilhammar, K. (2017) HR–att ta tillvara mänskliga resurser. Studentlitteratur.

Hållbarhet har blivit allt viktigare och utgör en självklar del i alla framgångsrika företags affärsmodeller, åtminstone i vår del av världen. Men det finns stora problem med "greenwashing" – företag utger sig för att vara mer hållbara än de faktiskt är. Det är lätt att hamna i allmänna resonemang om hållbarhet som i själva verket är tunna, urvattnade och inte skapar varken en bättre värld eller lönsamhet. I den här boken behandlas hållbar utveckling, entreprenörskap, miljöekonomi och ekologisk ekonomi. Sammantaget ger den en rikare och mer fördjupad bild av området.

Larsson, M. Bratt, L. & Sandahl, J. (2021) Hållbar utveckling och ekonomi–inom planetens gränser. Studentlitteratur.

Marx och marxism har mycket att bära när det gäller problem i världen, och kan kopplas till ideologier som har misslyckats med att skapa välfärd, trygghet, jämlikhet och hållbarhet för invånare i de länder där det tillämpats. Samtidigt är Marx och marxismen viktiga för att kunna förklara och förmedla kunskaper om internationell ekonomi på ett bättre sätt. Och eftersom Marx i mångt och mycket är en kontrast till marknadsliberalismen kan det bidra till bättre möjligheter att förstå och förklara ämnet. Likt marknadsliberalism har marxism många goda tankar och många problem vid implementeringen. Denna bok ger förståelse för ämnet.

Månson, P. (1998) Karl Marx–en introduktion. Bokförlaget Daidalos.

Kapitalet i det tjugoförsta århundradet handlar om ojämlikhet och förmögenhetskoncentration och bygger på ett gediget underlag med statistik från mer än 20 länder och över en tidsperiod på 400 år. Boken finns också som dokumentärfilm. Budskapet är att kapitalism bidrar till att öka de ekonomiska klyftorna – medan nationalekonomer i allmänhet hävdar att ekonomisk tillväxt skapar välstånd för alla. Piketty menar att marknader alltid skapar klyftor, som dessutom växer exponentiellt. Alltså blir de redan rika rikare och rikare medan de fattiga blir om inte fattigare så åtminstone inte rikare. Klyftorna ökar. Boken/filmen utgör ett utmärkt underlag för diskussioner om dessa viktiga och mångfacetterade frågor.

Piketty, T. (2013) Kapitalet i tjugoförsta århundradet. Karneval förlag.

Roine, J. (2015) Thomas Pikettys Kapitalet i det tjugoförsta århundradet : sammanfattning, svenskt perspektiv. Volante förlag.

Adam Smith brukar ses som nationalekonomins grundare. Visst är modeller och resonemang ofta fyrkantiga, samtidigt finns en imponerande systematik i denna klassiska framställning. Det finns många intressanta sidor hos Smith, han skrev inom många områden som psykologi och rättsvetenskap, han bodde i flera länder och var professor i moralfilosofi i Glasgow. Denna bok ger en rik bild av en intressant forskare som betytt mycket för området!

Sandelin, B. (2021) Adam Smith. Studentlitteratur.

Smith, A. (2012/1776) The Wealth of Nations. Wordsworth Editions Ltd.

Regeringens strategi för Sveriges omställning till en cirkulär ekonomi är intressant läsning och ger en djuplodande bild av politikernas roll i att ställa om Sverige mot klimatsmarta och hållbara lösningar relaterat till internationellt accepterade och fastställda mål.

<https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2020/07/cirkular-ekonomi---strategi-for-omstallningen-i-sverige/>

En utmärkt text som passar elever och visar sambandet mellan handel, teknisk utveckling och strukturomvandling. Intressanta områden att diskutera är exempelvis tjänstefiering och vilka sektorer som har tappat, varför de har tappat, i vilken mån det beror på svenska förhållanden respektive internationell konkurrens, samt vad som kan komma att hända i framtiden.

<https://www.ekonomifakta.se/stand-alone/frihandel/handeln-teknisk-utveckling-och-strukturomvandling/>

En artikel från 1970 i New York Times som ger perspektiv på och insikter kring Milton Friedman, som ses som en företrädare för en extremt marknadsliberal hållning. Har Friedman fel, eller är de drivkrafter han lyfter fram nödvändiga för att uppnå ekonomisk tillväxt och välstånd?

<https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>

Klas Eklund är ett namn som eleverna inte stöter på i läromedlet, men som har gjort stora insatser för att förklara samhällsekonomi och internationell ekonomi för elever, studenter, politiker, arbetsmarknadens parter och många andra. I följande länk – som kontinuerligt uppdateras – finns många intressanta och pedagogiska filmer:

<https://www.youtube.com/channel/UckUGPyM75K2g1cibJ0gkFpg>

Här finns exempelvis en video som förklarar utbud och efterfrågan:

<https://www.youtube.com/watch?v=bzporx8IXZA>

Förslag till ämnen till gymnasiearbetet

Inför valet av ämne för gymnasiearbetet finns många ämnen inom den internationella ekonomin som kan vara högtintressanta för eleverna. Ett förslag är att lyfta detta tidigt under kursen och nämna möjliga ämnen för gymnasiearbetet när stoffet behandlas.

Här följer förslag på ämnen kopplade till innehållet i kapitel 1:

- Hur påverkas den svenska ekonomin av rådande strukturomvandlingar? Till exempel digitalisering, ökade krav på hållbarhet eller kanske kritik mot slimmade leverantörskedjor? Kanske har du ytterligare något exempel på en strukturomvandling?
- Hur påverkas den lokala ekonomin av förändringar i den internationella ekonomin? Avgränsningar kan vara specifika företag eller produkter.
- Vilka är framgångsfaktorerna för företag som lyckas ställa om till en ökad cirkulär ekonomi? Eller, annorlunda formulerat, vilka hinder finns i företags försök att ställa om till cirkulär ekonomi?
- Vilka hinder och drivkrafter finns för mer lokalproducerade varor i Sverige? Avgränsningar kan vara specifika produkter.
- Hur påverkas individers arbetsmiljö av arbetsdelning och specialisering? Avgränsningar kan vara specifika yrken till exempel fysiskt krävande respektive psykiskt och mentalt krävande arbeten.